כ־כד טבת*

א. בהלכות ת״ת פרק שני מאריך רבינו הזקן בביאור החיוב ללמוד כל התורה כולה[1] והאיסור לשכוח דברי תורה (שלכן יש חיוב לחזור על הלימוד פעמים רבות כו׳ שלא לשכוח)[2], וכותב, שמי שאין דעתו יפה ללמוד ולזכור כל התורה כולה[3], ״צריך שיהי׳ כל לימודו בלימוד המביא לידי מעשה שהן הלכות הצריכות לכל אדם לידע אותן לקיים המצות כהלכתן וליזהר מליכשל באיסו־רים חס ושלום״[4].

ואח״כ ממשיך ד״אם אחר שהוא בקי היטב בכל לימודו המביא לידי מעשה[5] . . יוכל[6] לקבוע לו שעה גדולה ללימוד אחר ויספיק לו שאר היום לחזור על לימודו המביא לידי מעשה, אזי חייב להוסיף מעט מעט ללמוד בשעה זו הל־כות אחרות שהן פירוש התרי״ג מצות אף מצות שאינן נוהגות כמו קדשים ו־כיוצא בהן ולחזור עליהן כראוי כו׳ כמשנ״ת למעלה שנאמר׳ כל המצוה וגו׳ ולא[8] עליך המלאכה לגמור. ולכן אף שאין שעה זו מספקת ללמוד הלכות אלו מהתלמוד ולחזור עליהן כ״כ, עכ״פ ילמוד אותו מתוך המשניות עם פירושי־הן ויחזור עליהן כראוי עד שיהי׳ זוכרן כו׳ ויש לו לעסוק תחלה בסדר קדשים כמו שאמרו חכמים[9] כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה. וע״כ נכון ה־דבר אם אפשר לו ללמוד הלכות כל הקרבנות בשלימות וכל העבודות שב־מקדש והלכות המקדש וכל כליו כמבו־אר באר היטב בחיבור הרמב״ם ז״ל ס׳ עבודה וס׳ קרבנות ואח״כ במשך הזמן אם יוכל להוסיף עוד בשעה זו ללמוד ולחזור כראוי יעסוק בסדר טהרות וזר־עים כו׳״.

וצריך ביאור: בתחילת הפרק[10] ביאר אדה״ז, שלימוד ״הלכות פסוקות בלי טעמים״ אינו מספיק, ״כי אם אינו יודע טעמי ההלכות אינו מבין גופי ההלכות לאשורן על בוריין ונקרא בור, ולכן יש[11] אוסרין להורות אפילו לעצמו מתוך הלכות פסוקות בלי טעמים שלמד״ (ולפיכך גם בתחילת לימודו חייב אדם ללמוד ״תלמוד המבאר טעמי ההלכות שבמשניות ובריייתות ומימרות האמוראים ובזמן הזה גם בספרי הפוסקים הרא־שונים המבארים טעמי ההלכות פסוקות שפסקו הטור וש״ע כמו הרא״ש וב״י״).

---

*) ביאור בלימוד ספר הרמב״ם ע״פ שיטת אדמו״ר הזקן בהל׳ ת״ת שלו — בקשר לימי ההילולא: כ׳ טבת — דהרמב״ם וכ״ד טבת — דאדה״ז [בשנת תקע״ג, מוצש״ק שמות (כקביעות שנה זו — תש״נ)] — ראה לשון הצ״צ הנדפס במענה לשון בהקדמה. ובסו״ס פסקי דינים להצ״צ (קה״ת, תשל״ב) תמב, א (בהוצאת תשנ״ב — תיא, ב)]. וראה לקו״ש חכ״ו ע׳ 26 ואילך — השייכות ביניהם.

1) ס״א וב׳.
2) ס״ג־ז׳.
3) ס״ח.
4) ס״ט.
5) לשונו שם רס״י.
6) סי״א.
7) עקב יא, כב.
8) אבות ספ״ב.
9) ראה מנחות ק׳, א.
10) ס״א.
11) בפנים מציין ״רש״י וסמ״ע בהקדמה״. וראה בקו״א שם סק״א (הוצאת קה״ת, תשכ״ה ושלאח״ז — תתלו, א), ובמ״מ שם (שם, ב).

[וזהו כשיטת רש״י[12] והרא״ש[13], ודלא כשיטת הרמב״ם „שחיבר[14] ספר משנה תורה בלי נתינת טעמים להלכות כלל, ועשאו להורות מתוכו לבדו כמ״ש בהקדמתו שם שלא יצטרך אדם לחיבור אחר בעולם כו׳״].

וא״כ אינו מובן: כיון ש„אם אינו יודע טעמי ההלכות אינו מבין גופי ההלכות לאשורן על בוריין ונקרא בור״, אמאי כותב ש„אם יוכל לקבוע לו שעה גדולה ללימוד אחר . . ילמוד . . מתוך המשניות . . חיבור הרמב״ם ז״ל בס׳ עבודה וס׳ קרבנות״ — הרי לכאורה יותר טוב ונכון שילמוד ההלכות „בטעמיהן בדרך קצרה״[15] (מהתלמוד[16] והפוסקים), שאז מבין ההלכות „לאשורן על בוריין״?

[בנוגע ללימוד משניות יש לומר, שמטעם זה מוסיף אדה״ז „(משניות) עם פירושיהן״, כי בפירושי המשניות נכללים גם הטעמים (וכמבואר בהקדמת התיו״ט למשניות); אבל עצ״ע מהמשך דברי אדה״ז, שנוסף על לימוד המשניות יש ללמוד גם „הלכות כל הקרבנות ב־שלימות [ולא רק אלו שבמשנה] . . בחיבור הרמב״ם ז״ל״ — והרי חיבור הרמב״ם הוא „בלי נתינת טעמים להלכות כלל״ (כנ״ל)[17].

ואע״פ שאם ילמוד גם טעמי ההלכות בקצרה יחסר בכמות הלימוד — הרי בלאו הכי מדובר במי שלא יוכל לגמור את כל התורה כולה (אפילו רק ההלכות הפסוקות), ואפשר שלא יוכל לגמור יותר מסדר קדשים (ורק שאם במשך הזמן „יוכל להוסיף עוד בשעה זו . . יעסוק בסדר טהרות וכו׳״), וכבר כתב ע״ז שם שלא יחוש לזה שאינו יכול לגמור כל התורה כולה, כי „לא עליך המלאכה לגמור״ (וכמו שהביא לפנ״ז[18] ש„היו מצויים בימיהם תלמידים שלא היו בקיאים ויודעים בע״פ רק מסכת אחת ויש מהן שתי מסכתות״); וכיון שבכל אופן „לא עליך המלאכה לגמור״, הרי לכאורה עדיף יותר לימוד מעט הכמות ורב האיכות (היינו הלכות בטעמיהן בדרך קצרה), מלימוד הלכות פסוקות בלי טעמים מתוך המשניות וחיבור הרמב״ם?

ב. ויובן זה בהקדם בירור כללי בגדר חיוב לימוד התורה לפי שיטת אדה״ז בהלכות תלמוד תורה.

---

12) ברכות ה, א ד״ה זה גמרא. מז, ב ד״ה שלא שמש. סוטה כב, א ד״ה ולא שימש ת״ח וד״ה שמורין הלכה.

13) בתשובה כלל לא סימן ט.

14) ל׳ אדה״ז בקו״א לרפ״ב שם. ע״ש בארוכה.

15) ל׳ אדה״ז שם ס״א.

16) ואף שהמדובר (כלשון אדה״ז) „שאין שעה זו מספקת ללמוד הלכות אלו מהתלמוד ולחזור עליהן כו׳״ — הרי כיון שהמדובר במי ש„יוכל לקבוע לו שעה גדולה״ (לא רק „שעה קטנה״, כבסעיף יו״ד שם), עכצ״ל לכאורה, שכוונת אדה״ז שאינו יכול ללמוד הרבה מהתלמוד ולחזור ע״ז, אבל לא שאינו יכול ללמוד כלל מהתלמוד ב„שעה גדולה״ זו. ולהעיר מהסמ״ג בהקדמה למ״ע (מקורו דאדה״ז בסעיף זה, כנסמן בשו״ע) „ויש אדם שילמוד כל ימיו ולא יכול להשיג לדעת מצוה אחת כמאמרה בע״פ מחמת אורך הגמ׳ ופלפולה כו׳״.

17) ודוחק לומר שכוונתו שילמוד הרמב״ם עם נ״כ המבארים גם המקורות וטעמי ההלכות.

ועוד יותר: מזה שמביא לימוד „המשניות עם פירושיהן״ בחדא מחתא עם לימוד הרמב״ם (שהוא בלי טעמים כלל), משמע, דגם מ״ש „המשניות עם פירושיהן״ אין הכוונה לטעמי ההלכות בדרך קצרה (כבתוי״ט הנ״ל), אלא לפירושים המבארים דברי המשנה, וכן לידע תוכן פסק ההלכה, כדי להוציא מאידך טעמא שבפרש״י (סוטה שם ד״ה שמורין) — ע״ד המורין הלכה מתוך משנתם שהם מבלי עולם — ד״יש משניות הרבה . . (ד)יחידאה היא ולית הלכתא כו׳״.

18) סוס״ח.

וז"ל אדה"ז בריש פרק ב' שם: „מי שלא לימדו אביו תורה חייב ללמד את עצמו כשיכיר שנאמר[19] ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם זו מ"ע של ת"ת על כל אדם לעצמו ללמוד כל התורה שבכתב ושבע"פ כולה". ומציין מקורו ב„רמב"ם[20] מגמ' קדושין כ"ט[21]". אלא שברמב"ם, לאחרי שהביא הלימוד מ„ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם", מוסיף „וכן אתה מוצא בכל מקום שהתלמוד קודם למעשה מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה ואין המעשה מביא לידי תלמוד", אבל אדה"ז השמיט סיום זה.

ולכאורה נראה לבאר הטעם שהשמיט אדה"ז הוספה זו, כי לפי הסברה זו גדר החיוב דת"ת הוא להיותו מביא לידי מעשה, וכפי שמבאר הכסף משנה ש„מאחר שהוא חייב לעשות חייב הוא ללמוד", דמשמע מדבריו, שיסוד חיוב הלימוד הוא משום שמביא לידי מעשה.

ועפ"ז יש לומר, שזה שאדה"ז השמיט רא' זו הוא לפי שס"ל שהחיוב הוא (כ־המשך דבריו) „ללמוד כל התורה שבכתב ושבע"פ כולה", שלימוד זה אינו רק לימוד המביא לידי מעשה, אלא כולל ידיעת כל התורה כולה, וגדר מצוה זו הוא חובת ידיעת התורה לשם ידיעה (לא לשם מעשה).

ג. אבל אין לפרש בדעת הרמב"ם, שחובת הלימוד אינה אלא משום שמביא לידי מעשה, שהרי גם להרמב"ם חובת לימוד התורה כוללת לא רק לימוד הלכות הצריכות, וכמו שפסק להדיא[22] ש„חייב (אדם) לשלש את זמן למידתו שליש בתורה שבכתב ושליש בתורה שבעל פה ושליש יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוציא דבר מדבר וידמה דבר לדבר כו' . . הנקרא גמרא", הרי, שגם בתחילת לימודו חייב אדם ללמוד פלפולה של תורה [ולא רק הלכה למעשה, כי לדעת הרמב"ם מספיק לימוד „משנה", שהיא הלכות פסוקות בלי טעמים (ובלשון הרמב"ם הנ"ל „שליש בתורה שבעל פה"), כדי לידע את המעשה אשר יעשון, וכנ"ל סעיף א].

ואדרבה: דוקא לשיטת אדה"ז, זה שחייב אדם ללמוד „שליש בתלמוד" היינו רק טעמי ההלכות בדרך קצרה, שזה נחוץ בשביל הבנת „גופי ההלכות לאשורן על בוריין" (ורק אז מותר להורות), משא"כ פלפולה של תורה, שהוא „עומק עיון טעמי ההלכות ולהבין דבר מתוך דבר ולדמות דבר לדבר כו'", „אין לו לעשות בתחלת לימודו אלא לאחר שיגמור ללמוד כל ההלכות פסוקות בטעמיהן בדרך קצרה בלי עיון רב ופלפול"[15].

גם: אם כוונת הרמב"ם רק שיסוד חובת הלימוד הוא משום שמביא לידי מעשה, אינו מובן למאי נפק"מ סיום לשונו „(שהתלמוד מביא לידי מעשה) ואין המעשה מביא לידי תלמוד".

וביותר תמוה: להלן בהלכות ת"ת[23], כשמפרט הרמב"ם ההלכות הקשורות עם כלל זה „שהתלמוד קודם למעשה בכל מקום" (דחיית מצוה מפני מצות ת"ת), כותב „שתלמוד תורה (שקול) כנגד כל המצות כולן שהתלמוד מביא לידי מעשה לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום" — ואינו מוסיף פרט זה „ואין המעשה מביא לידי תלמוד". ואם במקו־מה של הלכה זו לא הביאו הרמב"ם,

19) ואתחנן ה, א.
20) הל' ת"ת פ"א ה"ג.
21) ע"ב. וראה רש"י שם ד"ה דכתיב.
22) שם הי"א. וראה גם הי"ב.
23) פ"ג ה"ג.

למה הביאו כאן, כשהענין הובא רק דרך אגב לרא״ על ענין אחר?

ד. ולכן נ״ל, שאין כוונת הכס״מ במ״ש (בפירוש דברי הרמב״ם) „ומאחר שהוא חייב לעשות חייב הוא ללמוד״, רק דחייב ללמוד כדי שידע איך לעשות (כיון שהתלמוד מביא לידי מעשה) — אלא שזוהי גם ראי׳ בדרך כ״ש וק״ו, דכיון שמצינו בכל מקום שהתלמוד קודם (ויותר חשוב) מענין המעשה [„מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה ואין המעשה מביא לידי תלמוד״], א״כ, מי שחייב במעשה, כ״ש וק״ו שחייב בתלמוד (שיותר חשוב וקודם למעשה בכל מקום)*[23].

ועפ״ז יוצא שכוונת הרמב״ם היא, אדרבה, להגדיל חשיבות הלימוד על המעשה, דמלבד חובת הלימוד מפני שהוא מביא לידי מעשה, הרי עצם חיוב הלימוד הוא יותר חשוב וקודם לענין המעשה. דמעלה זו היא מצד עצם ידיעת התורה, ולכן פסק הרמב״ם שגם בתחילת לימודו של אדם חייב ללמוד שליש זמנו בפלפולה של תורה „הנקרא גמרא״.

ולכן יש לומר, דזה שאדה״ז השמיט סיום דברי הרמב״ם „וכן אתה מוצא כו׳״, הוא לפי שלשיטתו אזיל בהא ש„חייב לשלש את זמן למידתו״, שפירש „שליש בתלמוד״ (בתחלת לימודו) — היינו „לידע[15] הטעמים בדרך קצרה מהתלמוד והפוסקים בלי עיון רב ופלפול״, וכדלקמן.

ה. ויש לומר הביאור בזה:

כאשר אדה״ז מבאר[24] החיוב „לידע כל התורה שבכתב ושבע״פ כולה״, מפרש[24] ומפרט „דהיינו תנ״ך וכל הלכות פסוקות של כל התורה עם הטעמים כי הן הן פי׳ התרי״ג מצות שבתורה״, ועד״ז מדייק עוד כמה פעמים בהל׳ ת״ת[25], בגדר ידיעות ההלכות כו׳, שהן „פירוש התרי״ג מצות שבתורה״[26].

וביאור לשון זה מובן מדברי הסמ״ג[27] — שהוא מקורו של אדה״ז[28] שיש חיוב ללמוד גם הלכות של המצות שאינן נוהגות בזמן הזה — וז״ל: „כי המצות אשר צוה אדון העולם יש לידע יסודותיהם אע״פ שאינם צריכין עתה, כי על כל המצות נצטוינו ולמדתם אותם ונאמר[29] שמור את כל המצוה אשר אנכי מצוה אתכם וגומר, ונאמר[30] ושמרתם מצותי ועשיתם אותם, הא למדת שהשמירה והעשיי׳ שני דברים הם, כי אין שמירה אלא בלב . . וכן אמרו[31] רבותינו ושמרתם זו המשנה ועשיתם זו העשיי׳״.

ומדבריו מובן, שבנוגע לתרי״ג מצות יש שני חיובים: א) עשיית התרי״ג מצות, ב) שמירת תרי״ג מצות בלב, דהיינו ידיעת המצות.

ועפ״ז יש לומר, שזהו יסוד החילוק בין שיטת הרמב״ם ושיטת אדה״ז בגדר מצות ידיעת התורה: לדעת הרמב״ם ה״ז חיוב בפ״ע של ידיעת התורה, ואילו לאדה״ז יסודו הוא ידיעת תרי״ג מצות

---

*23) להעיר מפירוש נמוקי מהרא״י על הרמב״ם כאן דתלמוד קודם למעשה היינו „דקודם בזמן״. וראה גם לחם יהודה לרמב״ם כאן.

24) בפ״א ס״ד (תחלא, א בסופו ואילך) בחיוב לימוד האב לבנו.

25) שם ס״ו. פ״ב ס״א (תחלה, ב) ובסוף הסעיף. ס״א. פ״ג ס״א (תחמה, א־ב). שם ס״ב. ועוד.

26) ראה לשון הקדמת בני הגאון המחבר לשו״ע אדה״ז (נעתק לקמן הערה 44).

27) בהקדמה למ״ע.

28) כנסמן בפנים השו״ע בפ״א ס״ד. פ״ב ס״ה (בסופו). שם ס״א.

29) תבוא כז, א.

30) אמור כב, לא.

31) תו״כ (ורש״י) אמור שם.

שבתורה, וגדר הלימוד הוא ע"ד קיום תרי"ג מצות, אלא שזה במעשה וזה ע"י שמירה בלב[32] [וענין זה מודגש גם בלשון אדה"ז בהל' ת"ת[33] בשם „חכמי האמת" בנוגע לחיוב לימוד כל התורה כולה, „שכל נפש מישראל צריכה כו' שתקיים כל התרי"ג מצות במעשה דבור ומחשבה, ודיבור ומחשבה הוא לימוד הלכותיהן"]*[33].

ועפ"ז יש לומר, שהרמב"ם ואדה"ז חלוקים בפירוש דברי הכתוב „ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם" (שהוא מקור החיוב ללמד את עצמו):

מדברי הרמב"ם, שלאחרי הבאת הכתוב־ממשיך „וכן אתה־מוצא בכל־מקום שהתלמוד קודם למעשה כו'" מובן שמפרש התיבות „ושמרתם לעשותם" על עשיית המצות [והכתוב בא להדגיש הקדמת תלמוד למעשה, שבתחילה בא „ולמדתם אותם" ואח"כ „ושמרתם לעשו־תם"]: אבל אדה"ז שלא הביא המשך דברי הרמב"ם, מפרש שגם המשך לשון הכתוב „ושמרתם לעשותם" קאי על חובת הלימוד, וכדברי הסמ"ג „כי אין שמירה אלא בלב . . ושמרתם זו המשנה", שצריכים לשמור התרי"ג מצות בלב ע"י לימוד וידיעת התרי"ג מצות[34], וזהו המשך לשון אדה"ז ש„זו מ"ע של ת"ת על כל אדם לעצמו ללמוד כל התורה שבכתב ושבע"פ כולה כמשנ"ת למעלה שנאמר כל המצוה גו'" (ששם „למעלה[33] הביא הכתוב „כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת" ודברי הסמ"ג), שחיוב זה נרמז במ"ש „ושמרתם לעשותם", שלזה צריכים לידע כל התרי"ג מצות.

ועפ"ז מובן עוד יותר החילוק בין שיטת הרמב"ם ושיטת אדה"ז בפירוש „שליש בתלמוד"*[34] — שלהרמב"ם ה"ז פלפולה של תורה, ולאדה"ז הוא רק טעמי ההלכות בדרך קצרה כנ"ל:

לשיטת הרמב"ם שהמצוה היא ידיעת התורה, מה שאמרו חייב אדם לשלש זמן למידתו שליש במקרא שליש במשנה ושליש בתלמוד, היינו שצריכים לחלק זמן הלימוד בין כל חלקי התורה, מקרא משנה ותלמוד;

אבל לשיטת אדה"ז, אין הם ג' חלקים שונים, אלא מקרא משנה ותלמוד מהווים חפצא אחת של ידיעת תרי"ג מצות ה־תורה, שבשביל ידיעה זו צריכים לימוד

---

32) והרי קיום מצות ידיעת התורה לאדה"ז תוכנה גם כפשוטה — שמירה בלב (ראה תו"כ ר"פ בחוקותי) [ובמצות ידיעת התורה לאדה"ז יש בו חיוב „מצות ושננתם („שיהיו ד"ת שנונים ומחודדים כו'" — הל' ת"ת שם פ"ב ס"ג] וכן לאו דופן תסורו (ד)קאי אכל התורה כולה שבע"פ כו'" — קו"א לרפ"ג (תתמג, ריש ע"ב)], וכמ"ש אדה"ז שם (פ"ב ס"ב) „שנחקק היטב בזכרונו כל התורה שבכתב ושבע"פ כולה".

33) פ"א ס"ד.

*33) וראה לקו"ת ס"פ קדושים (ל, ד).

---

*) דעת אדה"ז בקו"א שם (תתמא, ב) שגם להרמב"ם אין לשכוח דבר מדיני התורה. ו„סמיך על מ"ש וחייב לשלש זמן כו' כדי שלא ישכח דבר כו' דממילא משמע דגם בתחלת למודו צריך לחזור כ"כ שלא ישכח". אבל לשיטתו „אל תקרי ושננתם" היא אסמכתא בעלמא וה"נ לאו דהשמר כו'. ע"ש. ועכ"פ לא כ' הרמב"ם בהל' ת"ת שם (פ"א הי"ב) כלשון הנ"ל דאדה"ז.

34) אלא שבכתוב (שהביא הסמ"ג שם) „ושמרתם מצותי ועשיתם אותם" שנאמר „ועשיתם אותם", שהעשי' הו"ע בפ"ע, מפרש הסמ"ג שהם שני דברים, שמירה ועשי', משא"כ בכתוב „ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם", ש„לעשותם" בא בהמשך ל„ושמרתם", יל"פ שג"ז נכלל בשמירה בלב.

ולהעיר שבסמ"ג הובא גם המשך דברי הרמב"ם „וכן אתה מוצא כו'".

*34) ראה קו"א לאדה"ז שם רפ"ב.

המקרא — שבו נאמרו תרי״ג מצות[35]; ולימוד משנה ותלמוד שהם פירוש ה־תרי״ג מצות[36]: משנה — הלכות פסוקות; ותלמוד — ידיעת טעמי ההלכות בדרך קצרה שרק אז „מבין גופי ההלכות לאשורן על בוריין" [משא״כ פלפולה של תורה, שאינו נוגע לידיעת תרי״ג מצות התורה, ה״ז בא רק לאחרי שהאדם גמר לימוד כל התורה כולה, „ליגמר והדר ליסבר״[37]].

ו. ויש להוכיח זה (שלשיטת אדה״ז עיקר חובת ידיעת התורה היינו ידיעת התרי״ג מצות) מדברי אדה״ז עצמו, להלן בהלכות ת״ת ריש פרק ג, וז״ל: „וכל מי שדעתו וכח זכרונו יפה שיוכל ללמוד ולזכור כל התורה שבעל פה כולה ה״ז לא ישא אשה עד שילמוד תחלה תורה שבע״פ כולה שהן כל ההלכות בטעמיהן בדרך קצרה שהן פי׳ כל התרי״ג מצות בתנאיהן ודקדוקיהן ודקדוקי סופרים ואח״כ ישא אשה כו׳ שאם ישא אשה תחלה כו׳ לא יוכל לעסוק בתורה כראוי כ״כ ללמוד ולזכור כל ההלכות בטעמי־הן שהן פי׳ התרי״ג מצות ועיקר התורה שבע״פ".

ויש לעיין, למה הזכיר כאן רק לימוד „כל ההלכות בטעמיהן", והרי לעיל בפ־רק ראשון[38], כשמדבר ע״ד החיוב „לידע כל התורה שבכתב ושבע״פ כולה", כותב שזה כולל גם לימוד כל „דברי חכמים שהסמיכום על מדרש הפסוקים שהן ההגדות", וכן להלן[39] כשמבאר ע״ד הח־יוב לשלש זמן למידתו, כותב ש„דרשות ההגדות יחשבו בכלל שליש במשנה", וא״כ חייב ללמוד אותם — ולמה השמיט

---

35) והא שלאדה״ז החיוב דלימוד תורה שבכתב הוא לא רק בחמשה חומשי תורה אלא גם נ״ך (כמ״ש בפ״א ס״ד. ושם ס״א לענין הלימוד עם תינוקות. וראה פ״ב סוס״ט) — הוא ע״ד חיוב לימוד ההגדות, אף שאינן פי׳ התרי״ג מצות (ראה לקמן ס״ו והערה 42). ולהעיר מפ״א ס״ו „ולכן לא נהגו עכשיו ללמד להתינוק כל התנ״ך כבימיהם רק תורה לבדה כי סומכים כו׳ ומ״מ צריך ללמדו ולחזור עמו פעמים רבות כל פרשיות התורה שבהן כתובות המצות והמשפטים שהתלמוד מפרשן והפסוקים והתיבות והאותיות שבהן הן נדרשים תמיד בתלמוד". וראה קו״א שם סק״א (ושם תתכו, א בביאור דעת רש״י: דנביאים וכתובים ניתנו אח״כ ולא קאי עלייהו קרא דולמדתם כו׳). ואכ״מ.

36) עפ״ז יש להוסיף ביאור בזה שהביא אדה״ז שם פ״ב ס״ב גם דעת הר״ן (ע״ז יט, ב) וד״מ (יו״ד סרמ״ו אות ב) שגם בתחלת לימודו לא ישלש זמן לימודו לשלשה חלקים שוים ממש כו׳ ומסיים „וטוב לחוש לדבריהם"

(דיש לומר שטעמי׳ דהר״ן שהביא אדה״ז, „שהרי המשנה חמורה מן המקרא וצריכה זמן מרובה יותר ואצ״ל התלמוד שצריך זמן מרובה יותר מהמשנה", נוגע גם לגדר קיום המצוה לדעת אדה״ז),

כי כיון שהמצוה היא (לא סתם לימוד התורה, אלא) ידיעת התרי״ג מצות, הרי מובן, שאינו דומה זמן לימוד מצוה מסויימת בתושב״כ לזמן לימוד פירושה בתושבע״פ, דמשנה „צריכה זמן מרובה יותר, ואצ״ל התלמוד שצריך זמן מרובה יותר מהמשנה".

37) שבת סג, א. שו״ע אדה״ז שם ס״א וב׳.

ולהעיר שגם ב„ליסבר" מדייק „לסבור סברות בעומק עיון טעמי ההלכות ולהבין דבר מתוך דבר כו׳ עד שמגיע לירד לעומק ההלכה" (ס״א שם), ועד״ז שם ס״ב „לסבור סברות לירד לעומק הסברות וטעמי ההלכות כו׳" (וראה לשון הרמב״ם שם הי״א. קו״א לאדה״ז שם סק״א). והיינו להדגיש יותר איך שגם „ליסבר" (אינו סתם חיוב של סתם פלפול, אלא) נכלל במצות ידיעת „פירוש תרי״ג מצות שבתורה", כי תוכנו ידיעת עומק הסברות וטעמי ההלכות. ובפרט לפי המשך דברי אדה״ז שם ס״ב ד„ליסבר . . ולחדש חידושי הלכות רבות לפי רוחב שיש בלבו כו׳" — ה״ז מודגש ביותר [אלא שמ״מ אינו בכלל „עיקר תורה שבעל פה", כדלקמן סעיף ו].

38) ס״ד.

39) פ״ב סוס״א.

בריש פרק ג ע"ד חיוב לימוד ההגדות [וכן כמה פעמים אח"כ בהמשך הפרק][40], מביא הענין דלימוד תורה שבע"פ כולה שהוא לימוד הלכות כו' ולא מזכיר ע"ד לימוד אגדות]?

וע"פ הנ"ל מובן, כי עיקר חובת ידיעת התורה היא ידיעת התרי"ג מצות, שבזה נכלל רק לימוד ההלכות של המצות[41]. וזהו גם דיוק לשון אדה"ז כמ"פ בפרק ג' שהלכות התורה שהן "פירוש התרי"ג מצות" הן "עיקר התורה שבע"פ", שבזה בא לתרץ דיוק האמור, דאף שהגדות שבתורה נכללות בתורה שבעל פה[42], מ"מ אינן בכלל[43] "עיקר התורה שבעל פה", שזהו רק פירוש התרי"ג מצות [ויש לומר, שמקור דברי אדה"ז הוא בהקדמת הרמב"ם לספר היד, "כל המצות כו' בפירושן ניתנו . . והמצוה זו פירושה . . ומצוה זו היא הנקראת תורה שבעל פה"[44]], ורק חובת ידיעת "עיקר התורה שבע"פ" חמורה כ"כ עד ש"נדחית[45] מפני לימוד זה מצוה רבה של פרי' ורבי'".

ז. והנה אף שלדעת אדה"ז "עיקר התורה שבע"פ" שהוא פירוש התרי"ג מצות הוא הלכות בטעמיהן דוקא (עכ"פ בדרך קצרה), מ"מ מצינו שאדה"ז[46] קורא גם להלכות פסוקות בלי טעמים "פירוש התרי"ג מצות שבתורה".

ועוד זאת: "משנה", שהיא הלכות פסוקות בלי טעמים, נחשבת חלק בפני עצמה בלימוד התורה, שהרי החיוב לשלש זמן למידתו הוא — שליש במקרא שליש במשנה ושליש בתלמוד, היינו שצריך ללמוד משנה בזמן בפ"ע. ולכאורה תמוה: כיון שלאדה"ז "אם אינו יודע טעמי ההלכות אינו מבין גופי ההלכות לאשורן על בוריין" ואינו מקיים חובת ידיעת התורה עד שיודע גם טעמי ההלכות בדרך קצרה — א"כ למה נחשבת "משנה" חלק בפ"ע בלימוד התורה[47], ועד שהוא בזמן בפ"ע?

ועכצ"ל, דמ"ש אדה"ז שבלי ידיעת טעמי ההלכות עכ"פ בדרך קצרה א"א להבין "גופי ההלכות לאשורן על בוריין", אין הכוונה להוציא לימוד משניות מכלל קיום מצות ידיעת "פירוש

---

40) בס"ב.

41) וגם בפ"ב סוס"א שם שכתב "אך פירוש המקרא ודרשות ההגדות יחשבו בכלל שליש במשנה לפי שהמשנה כו'", היינו דנחשב בכלל, אבל אין חיובו שווה ללימוד המשנה כו' — הלכות עצמן — שכ' לפנ"ז בהסעיף.

42) כמ"ש אדה"ז פ"ב ס"י. ונכלל במצות ושננתם ובלאו דפן יסורו, כמ"ש אדה"ז בקו"א לרפ"ג (הנ"ל הערה 32), וא"כ גם זה נכלל במצות ידיעת התורה שלומד לפני שנושא אשה — אבל מפני לימוד זה (דהגדות) לא נדחית מצות פרי' ורבי', אלא רק מפני ידיעת עיקר תורה שבעל פה, שהיא פי' התרי"ג מצות, כנפנים.

ולהעיר ממ"ש אדה"ז שם פ"ב ס"ט "ולימוד האגדות מביא גם כן לידי מעשה להתבונן מתוכן מוסר השכל", ומשמע באדה"ז שם שלימוד אגדות הוא גם בכלל הלימוד דהלכות הצריכות למעשה (ש"גם מי שדעתו יפה כו' יש לו ללמוד ולחזור תחלה הלכות הללו הצריכות למעשה").

43) כמפורש בקו"א שבהערה הקודמת: דרשות הפסוקים שאינו פי' התרי"ג מצות והן ההגדות.

44) ראה הקדמת בני הגאון המחבר לשו"ע אדה"ז: וכמו שהאריך א"א מו"ר ז"ל בחיבורו בהל' ת"ת בביאור מצות ידיעת התורה שהיא חובה על כ"א מישראל לידע כל תרי"ג מצות ופירושיהן כמו שניתנו למשה בסיני שבביאוריהן ניתנו כמ"ש ואתנה לך את לוחות האבן והתורה זו תורה שבכתב והמצוה זו תורה שבע"פ.

45) ל' אדה"ז שם (פ"ג ס"א).

46) פ"ב ס"א, ושם בסוף הסעיף.

47) משא"כ להרמב"ם, שאפשר להורות מהלכות פסוקות, מובן, שמשנה היא חלק בפ"ע.

התרי״ג מצות״, אלא כוונתו שחסר ב־שלימות ההבנה, „לאשורן על בוריין״.

ויש לומר, שזהו הטעם שממשיך שם „ולכן יש אוסרין להורות אפילו לעצמו מתוך הלכות פסוקות בלי טעמים שלמד״ — שלכאורה האיסור להורות (אפילו לעצמו) אין מקומו בהלכות ת״ת אלא בהלכות הוראה — אלא שבזה מדגיש אדה״ז, שחסרון ההבנה בלימוד הלכות פסוקות בלי טעמים נוגע בעיקר לענין הוראה, ש„יש אוסרין להורות . . מתוך הלכות פסוקות״, אבל לא (כ״כ)[48] לענין הלימוד, כי גם על לימוד הלכות פסוקות חל גדר ידיעת „פירוש תרי״ג מצות שבתורה״, ויש בזה קיום מצות ידיעת התורה, ורק — כיון ששלימות הידיעה וההבנה („לאשורן על בוריין״) דורשת גם ידיעת טעמי ההלכות עכ״פ בדרך קצרה — לכן צריך ללמוד גם „שליש בתלמוד״.

ויש להוכיח זה (שגם לדברי אדה״ז חל על לימוד הלכות פסוקות בלי טעמים גדר ידיעת „פירוש תרי״ג מצות שבתורה״ וקיום מצות ידיעת התורה) מדברי אדה״ז עצמו לקמן בהל׳ ת״ת[49], שכתב ש„מי שלא הגיע למדה זו שיוכל ללמוד טעמי ההלכות ומקורן ואפילו בלימוד המביא לידי מעשה לבדו רק הלכות פסוקות לבדן אף אם יעשה תורתו קבע מחמת קוצר דעתו . . אינו חייב לחיות חיי צער ולעשות מלאכתו עראי כדי להרבות בלימוד שאינו מבין על בוריו שהוא לימוד ההלכות בלי טעמים . . אא״כ עושה במדת חסידות ואהבת התורה״ [דרק מי „שדעתו יפה ומצליח בתלמודו ויוכל להיות ת״ח ללמוד כל התורה שבעל פה מהתלמוד והפוסקים״ חייב לעשות מלאכתו עראי כו׳].

ומוכח, שאף שאין חיוב לחיות חיי צער בשביל לימוד הלכות פסוקות בלי טעמים, מ״מ, מפני „מדת חסידות ואהבת התורה״ יש מקום להנהגה כזו, לחיות חיי צער כדי ללמוד הלכות פסוקות של כל תורה שבע״פ. והיינו, לפי שגם ע״ז חל גדר קיום מצות ידיעת תרי״ג מצות התורה, ורק להיות שזהו „לימוד שאינו מבין על בוריו״ אין לחייב את האדם לחיות חיי צער בשביל זה.

ח. ע״פ כל הנ״ל יובנו דברי אדה״ז הנ״ל (סעיף א), שיש עדיפות ללמוד הלכות פסוקות ממשניות וחיבור הרמב״ם לגבי לימוד קצת הלכות בטעמיהן בדרך קצרה (שאז מבין אותן „לאשורן על בוריין״):

כיון שחובת הלימוד אינה סתם לשם ידיעת התורה (שאז מובן שיש עדיפות

---

48) להעיר גם משו״ע אדה״ז יו״ד הל׳ שחיטה (ס״א בקו״א סק״ח) בנוגע לשוחט. ע״ש.

וגם לענין הוראה בכלל כתב מהרי״ל מיא־נאוויטש (אחי אדה״ז) בשו״ת שארית יהודה שער המילואים סל״א: שאפי׳ האוסרים להורות מתוך הקיצורים כמבואר בדברי רבינו הג׳ אחמו״ר זי״ע בה׳ ת״ת אין זה אלא לכתחילה אבל בדיעבד לא שמענו ואף את״ל דחששו גם בדיעבד אין זה אלא בדבר דשייך בהו הוראה כי לשון הרא״ש כלל ל״א על הלומד מתוך ספרי הרמב״ם כו׳ לא יבין כו׳ וזהו דוקא בסברא שצריך עומק השכל והרבה ישוב הדעת אבל בדברים פשוטים הרי אדרבה נגלה לעין כל שהרמב״ם העמיד הכל בלשון צח לשון המשנה ובשפה ברורה. ובהמשך הענין שם: אבל יש ויש רבים וכן שלמים גדולים חקרי לב שעשו הלכות פסוקות בקצרה דוקא משום דס״ל כאידך פי׳ שב־רש״י בהא שמורים הלכה מתוך משנתם משום דבגמ׳ אמרי׳ הא מני כו׳ או חסורא מחסרא כו׳ ולכן דור אחר דור כו׳. ע״ש. וממשיך: צא ולמד מה׳ שו״ב שבגמ׳ החמירו מאד . . ורבינו הג׳ אחמו״ר זי״ע לא החמיר כו׳ (כנ״ל בשו״ע אדה״ז הל׳ שחיטה).

49) פ״ג ס״ד. וראה באריכות קו״א לשם ס״א (תתמד, א).

בידיעה שהיא יותר שלימה, ידיעה „לא־שורה על בורי״), אלא לשם ידיעת פי׳ התרי״ג מצות, לפי שחייב אדם לשמור כל התרי״ג מצות „בלב״ [ובזמן הזה בטל רק קיום תרי״ג מצות במעשה, ולא ה־שמירה בלב, שהיא ידיעת הלכות ה־מצות], הרי מובן, שעדיף יותר ללמוד הלכות פסוקות ממשניות וחיבור הרמ־ב״ם, שאז יש אפשרות שיגמור לימוד הלכות כל התרי״ג מצות[50], מלימוד מקצת הלכות (אף שהלימוד יהי׳ מעולה יותר, עם טעמיהן בדרך קצרה).

כלומר: המדובר כאן אינו בלימוד הנוגע למעשה, אלא בלימוד הלכות שאינן נוהגות בזמן הזה; וכיון שאין זה לימוד הנוגע למעשה, אלא רק לשם חו־בת ידיעת תרי״ג מצוות, לכן, טוב יותר שתהי׳ ידיעה בכל תרי״ג מצות שבתורה, מאשר ידיעה יותר שלימה אבל רק ב־מקצתן.

ט. והנה מכל הנ״ל יש ללמוד זירוז נוסף בההצעה ע״ד לימוד שיעור קבוע בספר משנה תורה להרמב״ם בכל יום (שנתקבלה ומתפשטת בתפוצות ישראל[51]) — שתוכן לימוד ספר זה, הוא לימוד תורה שבעל פה כולה, וכלשון הרמב״ם בהקדמתו לספר היד[52] ש„חיבור זה מקבץ לתורה שבעל פה כולה . . שאדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואחר כך קורא בזה ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם״:

דלפום ריהטא יש מקום לומר, ש־מעלה זו היא רק לשיטת הרמב״ם, דס״ל שאפשר להורות גם בלי ידיעת הטעמים; אבל לפי פסק אדה״ז (כשיטת רש״י והרא״ש), שאסור להורות מתוך הלכות פסוקות ולימוד ההלכות צ״ל עם הטע־מים (בדרך קצרה עכ״פ) — וכפי שאדה״ז חיבר שולחנו הזהב, הלכות בטעמיהן דוקא — לכאורה אין בלימוד הרמב״ם המעלה של ידיעת תורה שבעל פה כולה.

אבל[53] ע״פ הנ״ל מובן שאינו כן, כי גם לפסק אדה״ז, הרי אדם שלא הגיע למדה זו שיוכל ללמוד ולזכור כל הלכות התורה כולה עם טעמיהן בדרך קצרה (אם מפני שאין לו פנאי או לפי שאין דעתו יפה להצליח בתלמודו כ״כ) — כרוב בני אדם שבדורנו — יש לו ללמוד פירוש התרי״ג מצות כולן (כפי יכולתו*[53]), דהיינו הלכות פסוקות ממש־ניות וחיבור הרמב״ם כנ״ל, לפי שגם זה הוי בגדר ידיעת תרי״ג מצות התורה

---

50) ראה אור צדיקים (לר״מ פאפירש) עמוד התפלה סכ״ב אות יט: צריך אדם להשלים תרי״ג מצות במעשה ובדיבור ובמחשבה ולכן יש ללמוד יד הגדולה להרמב״ם או סמ״ג וסמ״ק שיש שם ביאור התרי״ג.

51) להעיר מרמב״ם הל׳ ממרים פ״ב ה״ב.

52) בסופו.

53) להעיר גם מהקדמת המעדני יו״ט דאף ששיטתו היא כדעת הרא״ש שאסור להורות בלי ידיעת הטעמים, כ׳ בנוגע לחיבור הרמב״ם „ותחשב לו לצדקה למען עשות כיום הזה להחיות עם רב הבלתי יודעים לירד לעומקה של כל הלכה והלכה ולשוט בים הגדול הוא ים התלמוד״. וראה גם שו״ת שארית יהודה (הנ״ל הערה 48), והרי דבריו בשייכות לדברי הרמב״ם כתב בהמשך ולדעת אדה״ז בהל׳ ת״ת.

*53) לאחרי הלימוד דהלכות הצריכות למעשה (כבהל׳ ת״ת שם). וראה הקדמת הרבנים כו׳ בשו״ע אדה״ז שם „ומפני שצרכי ישראל כו׳״. הקדמת אדמו״ר האמצעי שם. מכתב אדהאמ״צ (אגרות שלו אגרת יט).

*) אלא שממשיך שם לתרץ, דגם הרמב״ם עצמו לא נתכוון אלא לכתוב הדברים למי שבקי כו׳. ע״ש (הביאו אדה״ז בקו״א שם רפ״ב ודוחהו כו׳).

(שהיא עיקר תורה שבעל פה כולה), אלא שחסר בשלימות הידיעה (שהיא רק כשיודע גם טעמי ההלכות) — שבלאה״כ לא הגיע למדה זו כנ״ל.

ונמצא, שנוסף על כל המעלות שבזה שכל ישראל מתאחדים בלימוד אחד, ובזה גופא — בדברי הלכה, ובזה גופא — בספר הרמב״ם, שבו נכללו הלכות פסוקות של כל תרי״ג מצות התורה[54],

הרי ע״פ הנ״ל מובן, שבלימוד זה יש גם קיום מצות ידיעת עיקר תורה שבעל פה כולה (למי שאינו יכול ללמוד הל־כות כל התורה כולה עם טעמיהן)[55].

ויהי רצון שנזכה ל„אותו הזמן״[56] שאז יהיו ישראל „פנויין בתורה וחכמתה״, ויהי׳ לימוד כל התורה כולה בשלימותה, „כי מלאה הארץ דעה את ה׳ כמים לים מכסים״[57].

(משיחת ש״פ חוקת תשד״מ)

---

54) כמשנ״ת במ״א (ראה לקו״ש חכ״ז ע׳ 229 ואילך).

55) וקיום מצוה זו יש בו תוקף גדול יותר מהא שמי ש„יוכל לקבוע לו בכל יום שעה קטנה״, יש לו „ללמוד פ״א כסדר כל התלמוד בבלי וירושלמי מכילתא כו״, המבואר בס״י שם, כי ע״ז כ׳ אדה״ז שם „נכון הדבר ע״ד הקבלה״, משא״כ בסי״א בלי־מוד הלכות כ׳ אדה״ז „חייב להוסיף כו״.

56) סיום הל׳ מלכים ברמב״ם.

57) ישעי׳ יא, ט. רמב״ם שם.